

Najbardziej zagadkowy okres archeologiczny w ostatniej epoce lodowcowej w Europie nastąpił około 46 tysięcy lat temu, kiedy to na kontynent przybyli pierwsi współcześni ludzie i rozpoczął się proces, który w konsekwencji doprowadził do wyginięcia rdzennej europejskiej populacji neandertalczyków. Okres ten, trwający między 46 a 36 tys. lat temu nazywany jest okresem przejściowym i łączy paleolit środkowy (300–45 tys. lat temu) z paleolitem górnym (45–12 tys. lat temu). Ludność zamieszkująca Europę w okresie środkowego paleolitu była reprezentowana wyłącznie przez neandertalczyków, podczas gdy nowo przybyłą ludność górnopaleolityczną stanowili przedstawiciele tzw. ludzi współczesnych. Jednak dowody genetyczne wykazały, że pierwsi współcześni ludzie i miejscowi neandertalczyki mogli mieć płodne potomstwo, o czym świadczy obecność 2–9% genów neandertalskich w obecnej populacji Europejczyków. Obie populacje posługiwały się odmiennymi typami narzędzi kamiennych. Generalnie narzędzia neandertalczyków były wykonane z dużych odłupków kamiennych, podczas gdy współcześni ludzie wytwarzali swoje narzędzia z podłużnych, niekiedy bardzo drobnych wiórów oraz materiałów organicznych (kości, poroża, ciosu). Jednak w okresie przejściowym istnieją kultury, które obejmują oba rodzaje narzędzi. Jeśli neandertalczyki wytwarzali kamienne narzędzia okresu przejściowego, być może nauczyli się technologii wytwarzania ostrzy od współczesnych ludzi. Jeśli współcześni ludzie stworzyli kultury przejściowe, to mogli być pod wpływem neandertalczyków, którzy stworzyli typy narzędzi ze środkowego paleolitu. Obecnie niemożliwe jest rozstrzygnięcie, który gatunek ludzki był odpowiedzialny za tworzenie wyrobów związanych z kulturami przejściowymi, ponieważ szczątków ludzkich nigdy nie znaleziono razem z artefaktami tych kultur.

Dlaczego neandertalczyki i współcześni ludzie wytwarzali odmienne typy narzędzi? Odpowiedź leży w know-how taktyki przetrwania, która polega głównie na polowaniu na dzikie zwierzęta. Ponieważ wykonanie określonej pracy wymaga użycia odmiennych narzędzi, na podstawie obecności na stanowisku poszczególnych typów narzędzi możliwe jest określenie, jakie czynności były tam wykonywane, np. polowanie, obróbka skór czy przygotowanie pożywienia. Jednak dla archeologa najbardziej wartościowe będą narzędzia myśliwskie, których wielkość i kształt są silnie skorelowane z gatunkiem, na który polowano. A ponieważ populacje zarówno neandertalska, jak i ludzi współczesnych funkcjonowały w tym samym środowisku, obecność różnych ostrzy broni miotanej wykorzystywanych podczas polowania świadczyć może albo o zastosowaniu odmiennych sposobów polowania albo o wyborze innej ofiary. Dlatego aby wyjaśnić, dlaczego ludzkie narzędzia miały inny kształt, musimy jak najwięcej dowiedzieć się o tym, w jaki sposób ludzie wykorzystywali swoje środowisko oraz zasoby roślinne i zwierzęce.

Najbardziej optymalnym środowiskiem do zbadania tego zagadnienia są stanowiska jaskiniowe, w których dobrze zachowują się szczątki zwierząt, spalone drewno, pyłki roślin i ludzkie DNA. W okresie przejściowym na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej istnieją trzy kultury ludzkie: bohunicka, szelecka i jerzmanowicka. Ale ślady osadnictwa tylko dwóch ostatnich zostały odkryte w jaskiniach, i tylko dwa stanowiska jaskiniowe zawierają bogate warstwy szeleckie i jerzmanowickie: jaskinia Szeleta na Węgrzech i jaskinia Nietoperzowa w Polsce. W ramach realizacji naszego projektu zamierzamy przebadać obie jaskinie aby uzyskać wszelkiego rodzaju znaleziska i próbki, które następnie zostaną poddane badaniom laboratoryjnym w celu określenia chronologii tych kultur, poznania paleodiety ludzi oraz zwierząt zamieszkujących te jaskinie oraz rekonstrukcji klimatu i paleośrodowiska. Dodatkowo dzięki analizom aDNA spróbujemy określić twórcę, który był odpowiedzialny za powstanie artefaktów kultur przejściowych. Jeśli w trakcie badań uda się odkryć wszystkie potrzebne informacje po raz pierwszy w badaniach archeologicznych Europy Środkowo-Wschodniej będziemy mogli zrozumieć, w jaki sposób neandertalczyki i współcześni ludzie współpracowali lub konkurowali ze sobą, a ostatecznie przyczynić się do zrozumienia szybkiego rozprzestrzeniania się współczesnego człowieka w Europie i wyginięcia neandertalczyków.